

**BADIIY MATNLARNI TARJIMA QILISHDA MADANIY REALIYALARNI
YETKAZISH USULLARI**

*Alfraganus universiteti Ijtmoyiy fanlar fakulteti
Logopediya yonalishi 3 kurs talabasi
Turg'unboyeva Feruza Shuxrat qizi*

Annotatsiya: Mazkur maqolada badiiy matnlarni tarjima qilish jarayonida uchraydigan madaniy realiyalarni yetkazish muammolari va ularni samarali tarjima qilish usullari tahlil qilinadi. Madaniy realiyalar xalqning ijtimoiy hayoti, urf-odatlar, an'analari, tarixiy tajribasi va milliy o'ziga xosligini ifodalovchi birliklar hisoblanadi. Ularni tarjimada to'g'ri ifodalash nafaqat semantik aniqlik, balki madaniyatlararo muloqot samaradorligini ham ta'minlaydi.

Kalit so'zlar: badiiy tarjima, madaniy realiyalar, milliy xususiyat, ekvivalentlik, tarjima usullari, adaptatsiya.

**СПОСОБЫ ПЕРЕДАЧИ КУЛЬТУРНЫХ РЕАЛИЙ ПРИ ПЕРЕВОДЕ
ХУДОЖЕСТВЕННЫХ ТЕКСТОВ**

Аннотация: В статье анализируются проблемы передачи культурных реалий, возникающие при переводе художественных текстов, и методы их эффективного перевода. Культурные реалии – это единицы, выражающие социальную жизнь народа, обычаи, традиции, исторический опыт и национальную идентичность. Их правильное выражение в переводе обеспечивает не только семантическую точность, но и эффективность межкультурной коммуникации.

Ключевые слова: художественный перевод, культурные реалии, национальная идентичность, эквивалентность, методы перевода, адаптация.

**METHODS OF CONVEYING CULTURAL REALITIES IN THE
TRANSLATION OF LITERARY TEXTS**

Abstract: This article analyzes the challenges of conveying cultural realities that arise when translating literary texts, as well as methods for their effective translation. Cultural realities are units expressing a people's social life, customs, traditions, historical experience, and national identity. Their accurate expression in translation ensures not only semantic accuracy but also the effectiveness of intercultural communication.

Keywords: literary translation, cultural realities, national identity, equivalence, translation methods, adaptation.

Badiiy matnlarni tarjima qilish jarayoni murakkab va ko‘p qirrali faoliyat bo‘lib, u faqat so‘z va jummalarni boshqa tilga o‘tkazish bilangina cheklanmaydi. Aslida, bu jarayon ikki xil madaniyat o‘rtasidagi muloqot bo‘lib, unda tarjimon til vositalarini to‘g‘ri qo‘llash bilan birga, asarning ma‘naviy, estetik va madaniy qatlamlarini ham o‘quvchiga yetkazishi kerak. Shu sababli badiiy tarjimada tarjimon faqat lingvistik bilimlargagina emas, balki madaniyatlararo kompetensiyaga ham ega bo‘lishi zarur hisoblanadi.

Badiiy asarlar muayyan xalqning ma‘naviy boyligi, urf-odati, tarixiy merosi va dunyoqarashini o‘zida mujassam etadi. Bu esa ularni tarjima qilish jarayonida katta mas‘uliyatni talab qiladi. Ayniqsa, madaniy realiyalar — xalqning milliy o‘ziga xosligini ifodalovchi birliklar tarjimada alohida e‘tibor talab qiladi. Chunki ular faqatgina lug‘aviy ma‘no emas, balki ramziy, tarixiy va madaniy ma‘noga ham ega.

Ularini noto‘g‘ri yoki yuzaki tarjima qilish badiiy asarning umumiy ruhiyatiga, estetik qiymatiga hamda kitobxon qabuliga salbiy ta‘sir ko‘rsatishi mumkin. Masalan, ingliz tilidagi “Thanksgiving” bayrami yoki o‘zbek tilidagi “Navro‘z” tushunchasi nafaqat so‘z sifatida, balki butun bir madaniyatning tarixiy-madaniy ramzi sifatida qabul qilinadi. Shu sababli ularni tarjima qilish jarayonida oddiy ekvivalent topish kifoya qilmaydi, balki izoh, adaptatsiya yoki boshqa lingvokulturologik usullardan foydalanish talab etiladi.

Demak, badiiy tarjimada madaniy realiyalarni to‘g‘ri yetkazish asarning mazmuniy to‘liqligi, estetik go‘zalligi va milliy ruhini saqlashda hal qiluvchi ahamiyatga ega. Bu masala tarjimashunoslikning eng dolzarb yo‘nalishlaridan biri bo‘lib, tarjimondan yuqori darajadagi til bilimini, madaniyatlararo kompetensiyani hamda ijodiy yondashuvni talab qiladi.

Madaniy realiyalarni tarjima qilishda turli xil usullar qo‘llanadi. Ularning eng muhimlari quyidagilardir:

- **Kalkalash (so‘zma-so‘z tarjima)** realiya so‘zning tashqi shakli saqlangan holda tarjima qilinadi. Bu usul tushunarli bo‘lishi uchun ba‘zan izoh bilan qo‘llanadi. Masalan, ingliz tilidagi “Boxing Day” iborasini “Boks kuni” shaklida berishning o‘zi yetarli bo‘lmay, izoh talab qilishi mumkin.
- **Transliteratsiya va transkripsiya** realiya asl shaklida yoki talaffuziga yaqin ko‘rinishda qabul qilinadi. Masalan, “sari”, “kimono”, “sushi” kabi so‘zlar tarjimada o‘z shaklida qoldiriladi.
- **Adaptatsiya (moslashtirish)** realiya boshqa madaniyatdagi ekvivalent yoki yaqin tushuncha bilan almashtiriladi. Masalan, ingliz tilidagi “Thanksgiving” bayramini o‘zbek kitobxoniga “hosil bayrami” sifatida tushuntirish mumkin.

- **Izohli tarjima (ekvivalentni sharhlash)** realiya tarjimasi matn ichida yoki izoh sifatida tushuntirib beriladi. Bu usul kitobxonga aniqroq ma'lumot berishda samarali hisoblanadi.

- **Neytrallashtirish (umumlashtirish)** realiya umumiy so'z yoki tushuncha bilan almashtiriladi. Bu usul ayrim hollarda asarning milliy rang-barangligini pasaytirishi mumkin, ammo tushunarlilikni oshiradi.

Badiiy tarjimada realiyalarni yetkazishda usul tanlash asar janri, kitobxon auditoriyasi va tarjimonning maqsadiga qarab belgilanadi. Muhimi, tarjimon milliy o'ziga xoslikni saqlagan holda, asarning estetik va semantik mazmunini buzmasdan o'quvchiga yetkazishi kerak.

Badiiy matnlarni tarjima qilishda madaniy realiyalarni to'g'ri yetkazish tarjimon oldida turgan eng muhim vazifalardan biridir. Chunki bunday birliklar asarning milliy ruhiyatini, estetik boyligini va xalqning ma'naviy dunyoqarashini ifodalovchi asosiy unsurlardan sanaladi. Agar realiyalar noto'g'ri yoki yuzaki tarjima qilinsa, u nafaqat matnning mazmuniy aniqligini, balki uning ta'sirchanligini ham yo'qotadi. Shu sababli tarjimon semantik moslikni ta'minlash bilan birga, asarning milliy ruhiyatini ham saqlashga intilishi lozim.

Tarjimonning lingvistik bilimlari, keng madaniy saviyasi, ijodiy yondashuvi va vaziyatga mos strategiya tanlay bilishi realiyalarni muvaffaqiyatli tarjima qilishning asosiy garovi hisoblanadi. Bu jarayonda kalkalash, izohli tarjima, adaptatsiya yoki transliteratsiya kabi turli usullardan oqilona foydalanish zarur. Muhimi, o'quvchi asarni o'z ona tilida o'qib, undagi milliy rang-baranglik va madaniy mazmunni to'liq his qila olishi kerak.

Xulosa qilib aytganda, madaniy realiyalarni o'rganish va ularni tarjimada samarali ifodalash nafaqat tarjimashunoslik, balki madaniyatshunoslik rivojiga ham bevosita hissa qo'shadi. Zero, bunday tadqiqotlar turli xalqlar o'rtasidagi madaniy aloqalarni mustahkamlash, o'zaro tushunishni kengaytirish va milliy qadriyatlarni asrab-avaylashga xizmat qiladi. Shu bois badiiy tarjimada madaniy realiyalar masalasi bugungi globallashuv jarayonida ham o'z dolzarbligini saqlab qolmoqda.

ADABIYOTLAR

1. Nida E. A. Language, Culture, and Translating. / Shanghai: Foreign Language Education Press, 2001.
2. Newmark P. A Textbook of Translation. / London: Prentice Hall, 1988.
3. Baker M. In Other Words: A Coursebook on Translation. / London: Routledge, 2018.
4. Верещагин Е. М., Костомаров В. Г. Язык и культура. / Москва: Индрик, 2005.
5. Qo'shjonov M. Tarjima nazariyasi asoslari. / Toshkent: O'zbekiston milliy ensiklopediyasi, 2012.